

Malmö högskola
Läroarutbildningen
Lek, fritid och hälsa

Examensarbete
10 poäng

Sex- och samlevnadsundervisning

-undervisning och förhållningssätt på två skolor i Malmö

*Sex education
-teaching and relations on two schools in Malmö*

**Kristina Jönsson
Ingela Persson**

Lärarexamen 140 poäng
Barndoms- och ungdomsvetenskap
Höstterminen 2004

Handledare: Anna Sandell

Examinator: Mats Trondman

Abstract

Sex- och samlevnadsundervisning

-undervisning och förhållningssätt på två skolor i Malmö

Kristina Jönsson och Ingela Persson

Vi har jämfört sex- och samlevnadsundervisningen på två skolor i Malmö. Anledningen till att vi valde att undersöka detta var de många könsorden ute på dagens skolor. En av skolorna som vi kallar för projektskolan har deltagit i ett projekt där man börjar med undervisningen i årskurs fem. Här har man lektioner i detta ämne en gång i veckan, i något som de kallar för vi-pass. Den andra skolan har vi döpt till jämförelseskolan och den har traditionell undervisning tio till elva veckor på våren i årskurs åtta i biologin.

Vårt tillvägagångssätt för att samla in empiriskt material var genom intervjuer. Vi började med att intervjua fyra lärare på de båda skolorna och därefter tretton elever. Genom att använda oss av bandspelare kunde vi anteckna ordagrant vad respondenterna sade.

Vi trodde att könsorden skulle minska om skolorna började sex- och samlevnadsundervisningen i tidig ålder. Detta visade sig vara fel och könsorden var lika vanligt förekommande på båda skolorna. Däremot uttalade två killar på projektskolan att det viktigaste de lärt sig var att respektera tjejerna och hur man behandlar dem. Detta gav oss trots allt hopp om framtiden.

Nyckelord:

Sex- och samlevnadsundervisning

Könsord

Förhållningssätt

Respekt

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	5
1.2 Syfte.....	6
2 Kunskapsbakgrund.....	6
2.1 Historik.....	6
2.1.1 Sex- och samlevnadsundervisning i Sverige.....	6
2.1.2 Sex- och samlevnadsundervisning i Norden.....	8
2.2 Sex och samlevnad i dag.....	9
2.2.1 Styrdokumentet.....	9
2.2.2 RFSU:s förslag.....	10
2.2.3 Sex- och samlevnadsundervisning på högskolor.....	11
2.3 Forskningsöversikt.....	12
2.3.1 Två avhandlingar.....	12
2.3.2 Könsord.....	14
2.4 Malmös sex- och samlevnadsprojekt.....	17
2.5 Kommentarer.....	18
3 Problemformulering.....	19
4. Metod.....	19
4.1 Metodval.....	19
4.2 Urval och undersökningsgrupp.....	20
4.2.1 Projektskolan.....	20
4.2.1.1 Lärare.....	20
4.2.1.2 Elever.....	21
4.2.2 Jämförelseskolan.....	21
4.2.2.1 Lärare.....	21
4.2.2.2 Elever.....	21
4.3 Omständigheter vid datainsamlingen.....	22
4.4 Forskningsetiska överväganden.....	22
4.5 Genomförandet av arbetet.....	23
5. Resultat.....	24
5.1 Intervjuer projektskolan.....	25
5.1.1 Undervisningens innehåll.....	25

5.1.2 Könsord	26
5.1.3 Förhållningssätt	27
5.1.4 Etnisk hänsyn.....	27
5.2 Jämförelseskolan intervjuer.....	28
5.2.1 Undervisningens innehåll	28
5.2.2 Könsord	29
5.2.3 Förhållningssätt	30
5.2.4 Etnisk hänsyn.....	31
6. Diskussion	31
6.1 Undervisningen.....	31
6.2 Könsord	33
6.3 Förhållningssätt och respekt.....	34
6.4 Värderingar.....	35
6.5 Forskning	36
6.6 Slutsatser.....	37
7. Källförteckning.....	39
8. Bilagor.....	41

1. Inledning

I Malmö pågår projekt där de på vissa skolor gör försök med att börja undervisningen om sex och samlevnad redan med sexåringar. Andra skolor börjar undervisningen i årskurs fem och de håller på till och med årskurs nio. Detta gjorde oss nyfikna eftersom vi minns att vår sex- och samlevnadsundervisning i skolan verkade vara ett nödvändigt ont för lärarna. De var väldigt blyga och generade och vågade knappt säga något. Vi fick i princip endast veta hur en man och en kvinna såg ut, samt hur ett barn blev till. Vi har även barn som är tonåringar och Kristina är dessutom tränare för tonårstjejer i fotboll, samt lagledare för dem i innebandy. Dessa ungdomar har även de beklagat sig över den dåliga sex- och samlevnadsundervisningen i skolan.

Styrdokumentet (Lpo 94; Skolverket (2001) nämner endast sex- och samlevnadsundervisning flyktigt. Detta innebär enligt våra erfarenheter att det verkar som om de flesta lärarna anser att de inte behöver göra mer än att uppfylla dessa kriterier. Vi tror inte att de lägger ner mer arbete än vad de tycker är nödvändigt på detta ämne. Därför bestämde vi oss för att ta reda på hur Malmöprojektet fungerar. Hur använder de sig av kursplanernas kriterier på en skola som deltagit i projektet jämfört med en som inte varit med?

Det finns enligt våra egna erfarenheter mycket könsord ute i dagens skolor som vi tror skulle försvinna om skolorna började undervisa i sex och samlevnad i tidig ålder. Då tror vi att eleverna skulle ha lärt sig sätta gränser, ta hänsyn till och respektera varandra. Vi skall försöka ta reda på om undervisningen enligt Malmöprojektet har haft denna inverkan på sina elever, jämfört med elever på en annan skola.

Anledningen till att vi gör denna forskning är att vi anser att det finns för lite information om sex- och samlevnadsundervisning. Det finns en massa outforskade luckor inom detta område. Som t.ex. frågan om varför berörda lärare inte följer styrdokumentens rekommendationer att integrera sex- och samlevnadsundervisningen i alla ämne (Bäckman, 2003). Kan det bero på att det är ett känsligt område och många lärare känner sig "obekväma" när de talar om detta? Eller är de helt enkelt själva osäkra på vad de skall och bör informera om?

1.2 Syfte

Syftet med detta arbete är att jämföra undervisningen på en skola som deltagit i Malmös sex- och samlevnadsundervisningsprojekt, med en skola som inte gjort det för att undersöka om och hur olika undervisningsformer ger utslag i form av:

- elevernas kunskap i ämnet
- förekomsten av könsord.
- hur klimatet är mellan eleverna.

2 Kunskapsbakgrund

2.1 Historik

Vi skall i detta avsnitt förklara hur sex- och samlevnadsundervisningen uppkom och utvecklades, både i Sverige och i övriga Norden.

2.1.1 Sex- och samlevnadsundervisning i Sverige

Redan på 1700-talet restes det krav på sex- och samlevnadsundervisning i Sverige till följd av de veneriska sjukdomarnas härjningar. Radikalt sinnade debattörer hyste en tro på folkbildningens förmåga att lösa samhällsproblemen genom utbildning i slutet av 1800-talet. Den stora vändpunkten i synen på den sexuella frigörelsen kom dock först på 1920-talet. År 1921 bedrevs någon form av sex- och samlevnadsundervisning vid en majoritet av landets flickskolor av kvinnliga läkare. Syftet med detta var att varna för ett för tidigt väckt sexualliv och ge kunskap om fortplantning och spridning av könssjukdomar. Anledningen till att bara flickor fick denna undervisning var att dessa skulle läras att skydda sig mot männens drift (Bäckman, 2003).

Skolöverstyrelsen (SÖ) aktualiserade behovet av en handbok i hygien och sexualfrågor år 1925, men tiden var fortfarande inte mogen för att sex- och samlevnadsundervisningen skulle

bli obligatorisk i skolan. Inget beslut togs heller 1942 när regeringen rekommenderade att denna undervisning skulle införas i hela skolan. Inte förrän 1955 blev sex- och samlevnadsundervisningen obligatorisk och Sverige var först i världen med detta (Skolverket, 2004).

SÖ:s samlevnadsundervisning från år 1977 gav detaljerade och omfattande anvisningar för sex- och samlevnadsundervisningen, riktad till alla skolåldrar. Det stod ordagrant:

Eleven skall genom samlevnadsundervisningen uppnå följande mål:

- skaffa sig kunskaper om anatomi, fysiologi, psykologi, etik och sociala sammanhang för att få bättre förutsättningar att förverkliga en samlevnad präglad av ansvar, hänsyn och omsorg om medmänniskan och därigenom få uppleva sexuallivet som en källa till glädje och lycka i gemenskap med en annan människa.
- skaffa sig kunskap om livsåskådningar och om värderingar inom sexual- och samlevnadsområdet för att kunna acceptera grundläggande (gemensamma) värderingar, som enligt läroplanen skall framhållas och främjas, och för att kunna ta ställning till skiljaktiga värderingar, som enligt läroplanen skall behandlas sakligt och allsidigt.
- förvärva insikt om att sexualiteten är en integrerad del av människans liv, och att den har ett starkt samband med personlighetsutveckling, gemenskapsrelationer och samhällsstruktur.
- förvärva insikt om sexualitetens komplexa natur och därigenom få möjlighet till personligt ställningstagande i samlevnadsfrågor (Skolverket, 2004 s.56).

Enligt Skolverket (2004) har sex- och samlevnadsundervisningen inte utretts sedan 1974 och de anser att mycket har hänt i samhället sedan dess. De skriver:

Behovet att få stöd i sitt växande, att få reflektera över identitet, sexualitet, kärlek, jämställdhet – det är tidlöst. Det nya i dagens samhälle är bland annat det stora utbudet av information via tidningar, TV, videos, Internet etc. Skolan har här en viktig uppgift som en arena för reflektion och fördjupande samtal om dessa bilder för att eleverna ska få redskap till egna ställningstagande (s. 98).

1970-talet följdes av ett 1980-tal som, i efterdyningarna av hiv och aids innebar en återgång till ett mer återhållsamt budskap. År 1994 fastslogs den allra senaste läroplanen för grund- och gymnasieskolan.

2.1.2 Sex- och samlevnadsundervisning i Norden

Internationellt är sex- och samlevnadsundervisning obligatorisk i de nordiska länderna (Utbildningsdepartementet, 1974). 1970 infördes obligatorisk sex- och samlevnadsundervisning i de danska folkskolorna. Den förekom dock tidigare men inte som obligatorisk. Liksom i den svenska läroplanen påvisade den danska att undervisningen:

Bör så långt som möjligt integreras i det övriga undervisningsstoffet. Moment av sexual- och samlevnadsfrågor skall därför behandlas i ämnena historia, samhällslära, kristendomskunskap, biologi, geografi och danska. I största möjliga utsträckning skall undervisningen bedrivas i samtals- och diskussionsform (Utbildningsdepartementet, 1974 s. 139).

I Norge gavs en handledning ut om fortplantningslära 1962 och den innebar bl.a. att:

Sexualundervisning skall vara helt integrerad i biologiämnet. I handledningen behandlas såväl växters och djurs fortplantning som människans. Nästan enbart biologiska moment tas upp jämte något om pubertetspsykologi. Avhållsamhet under uppväxtåren rekommenderas. Sexuallivet som en del av en personlig relation behandlas inte och inte heller sexuellt samliv utan avsikt att få barn (Utbildningsdepartementet, 1974 s. 140).

Grundskolerådet håller dock på att utarbeta en ny handledning.

Den finska grundskolan fick enligt 1970 års läroplan en vägledande sex- och samlevnadsundervisning där det stod:

Moment som faller under sexual- och samlevnadsområdet bör behandlas på skolans alla stadier och integreras i alla ämnen. På högstadiet bör inom ämnet medborgarfärdighet undervisning koncentreras på ”frågor som berör moder- och faderskap och den andliga och etiska sidan av äktenskapet”. En systematiskt genomförd sexualundervisning leder enligt läroplanen till att bättre förutsättningar för ett lyckligt familjeliv skapas och att antalet aborter, barn utom äktenskapet och veneriska sjukdomar minskar (Utbildningsdepartementet, 1974 s. 142).

De nordiska ländernas sex- och samlevnadsundervisning kan jämföras med Sveriges där den blev obligatorisk redan 1955. Sverige var med andra ord mycket tidigare med detta. Både Danmark och Finland skrev i sina läroplaner att sex- och samlevnadsundervisningen skulle integreras i alla ämnen. Precis som det står i den

svenska läroplanen. Norge däremot ansåg att den skulle vara helt integrerad i biologiämnet.

Vi vet inte om dessa läroplaner i Norge, Danmark och Finland fortfarande är gällande, eftersom boken vi hämtade informationen från var från 1974. Efter att ha letat på Internet (Undervisningsministeriet, 2004) kunde vi dock konstatera att Danmarks läroplaner ser ungefär likadana ut idag.

2.2 Sex- och samlevnadsundervisning idag

2.2.1 Styrdokumenten

De tidigare detaljerade exemplen av handledningen från 1977 är borta i nu gällande läroplaner Lpo 94. Det är i stället en fråga för skolledningen och de enskilda lärarna att förvandla utbildningsmålen till undervisning (Bäckman, 2003).

Enligt Lpo 94 är det endast upp till rektorn att se till så att sex- och samlevnadsundervisning fungerar. Det står även att undervisningen skall vara övergripande över olika ämnen. De flesta skolor har dock ämnet uteslutande i biologin, men det är mycket upp till läraren som håller i ämnet, hur undervisningen skall se ut. Är det en väldigt engagerad lärare får eleverna mer ut av sin sex- och samlevnadsundervisning.

Kurser i ämnet sex och samlevnad finns bara på nio av landets tjugotre lärarutbildningar och där det finns är det inte obligatoriskt (Läraryrket, 2004:a). Detta är skrämmande med tanke på att lärarna skall undervisa i ämnet.

Även i Skolverkets (2001) kursplaner tas sex och samlevnad bara upp i ämnet biologi och där nämner de vad sex- och samlevnadsundervisningen skall innehålla. Det står bl.a.

Ämnets syfte och roll i utbildningen.

Mål att sträva mot skolan skall i sin undervisning i biologi sträva efter att eleven beträffande natur och människa utvecklar kunskap om människokroppens byggnad och funktion, utvecklar kunskap om pubertetens inverkan på individen (s. 51).

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Människan

utifrån perspektivet att ta ansvar både för sig själv och andra behandlas frågor om kärlek, sexualitet och samlevnad (s. 52).

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

eleven skall beträffande natur och människa ha insikt om människans fortplantning, födelse, pubertet, åldrande och död (s. 53).

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret:

eleven skall beträffande natur och människa ha kunskap om vad befruktning innebär, ha kunskap om sexuallivets biologi, preventivmetoder och sexuellt överförbar smitta (s. 53-54).

I Lpo 94 står det att ämnet sex och samlevnad skall vara övergripande över olika ämnen. I Skolverkets kursplaner står det endast nämnt i ämnet biologi. Det tyder på att man betraktar ämnet som biologiskt och inte samhällsligt. Det som nämns under rubriken ämnets karaktär och uppbyggnad är det enda som inte bara är biologiskt. Uppgifterna i läroplaner och kursplaner är med andra ganska motsägelsefulla och kan förklara varför så många lärare endast har sex och samlevnadsundervisningen i just ämnet biologi.

Åtgärder som kan tillämpas enligt Skolverket (2004) på lokal nivå är att kompetensutveckla personalen både externt och internt. Skolan måste även formulera tydliga mål för sex- och samlevnadsundervisningen. Skolverket tycker också att eleverna skall medverka i planering och uppföljning. Resultatet kan då leda till att sex- och samlevnadsfrågorna blir det övergripande kunskapsområde det är tänkt att vara.

2.2.2 RFSU:s förslag

RFSU (riksförbundet för sexuell upplysning) (2004:b) har tagit fram ett tiopunktsprogram för en bättre sex- och samlevnadsundervisning i skolan. Dessa punkter är i korthet:

1. Bättre sex- och samlevnadsundervisning på lärarhögskolorna.
2. Inrätta regionala resurs- och kunskapscentra för sexualitet och samlevnad.
3. Stimulera forskning och metoder om skolans sex- och samlevnadsundervisning.
4. Regelbundet sammanfatta forskning om sexualupplysning.

5. Nationell/nordisk konferens vartannat år.
6. Sexualvaneundersökningar.
7. Undersökningar av skolans sex- och samlevnadsundervisning.
8. Stödja och främja metodutveckling.
9. Utveckla jämställdhets- och genusperspektivet.
10. Tydligare läroplaner och kursplaner.

RFSU (2004:a) anser att: ”Det ägnas för lite tid åt ämnet och sexuella frågor tas ofta enbart upp ur ett biologiskt perspektiv”. De hoppas att deras idéer skall få genomslag så att vi i framtiden kan se fram emot en bättre undervisning i sex och samlevnad. Enligt Levau (2004) kan skolorna ta kontakt med olika föreningar såsom t.ex. RFSU, RFSL (riksförbundet för sexuellt likaberättigande), ungdomsmottagningar, Noaks ark och statens folkhälsoinstitut. Detta är dock frivilligt och de flesta skolorna tar endast kontakt med ungdomsmottagningen. RFSU hade kanske fått mer respons på sitt tiopunktsprogram, om alla skolor hade anlitat dem för att komma ut och informera om detta. Fler skolor hade kanske fått den sex- och samlevnadsundervisning det är tänkt att det skall vara, eftersom lärarna oftast inte har den kompetens som krävs.

2.2.3 Sex- och samlevnadsundervisning på högskolorna

Bristen på sex- och samlevnadsundervisning i skolorna har uppmärksammats av bl.a. miljöpartiet (2004). De kräver att det skall ingå som obligatoriskt ämne på lärarhögskolorna. Trots att undervisningen har varit obligatorisk i grundskolorna i snart femtio år ingår det inte som ämne på lärarhögskolorna. Även många tidningar har tagit upp bristen på utbildning i sex och samlevnad på högskolorna. Några av dem är Lärarförbundet (Tufvesson, 2004:a) och Helsingborgs dagblad (Lukkerz & Pizzarro, 2004). Lärarförbundet menar att en dålig sex- och samlevnadsundervisning på lärarutbildningen ger ett motsvarande problem i skolan. Helsingborgs dagblad påstår att studenter på lärarhögskolan inte känner sig beredda att föra samtal om sex och samlevnad, eftersom de saknar kunskaper i ämnet. Därför måste något göras åt detta enligt dem.

Vi som nu går ut den ”nya” lärarutbildningen ifrågasätter om den verkligen är ny i detta avseende. Det enda vi har fått i sex och samlevnad är ett par timmar, där vi diskuterade pojk- och flickgrupper. Här borde kanske ha spenderats mer resurser med tanke på att vi som pedagoger har möjlighet att undervisa i detta ämne. Vi har inte fått tillräckligt underlag för

hur vi skall hantera sex- och samlevnadsundervisning. Pedagogerna känner sig därmed inte trygga i denna uppgift och ger därför ett osäkert intryck hos eleverna.

2.3 Forskningsöversikt

2.3.1 Två avhandlingar

Sex- och samlevnadsundervisningen i Sverige tycks vara ett outforskat område. Endast ett fåtal avhandlingar och examensarbeten som berör ämnet har gått att hitta. Både Kindeberg (1997) och Bäckman (2003) skriver om avsaknaden av litteratur om ämnet sex och samlevnad. De har båda undersökt hur det förhåller sig mellan kursplanerna och verkligheten. I Lpo 94 står att sex- och samlevnadsundervisningen skall integreras i alla ämnen vilket ovan nämnda författare konstaterar att det inte gör. De flesta har sex- och samlevnadsundervisningen i ämnet biologi. Eftersom vi själv har gjort ungefär samma undersökningar som Kindeberg och Bäckman förutsätter vi att dessa avhandlingar är säkra källor.

Bäckmans (2003) avhandling ”Kön och känsla” bygger på ett fältarbete ute på två skolor i Stockholm. Arbetet fokuserar nutida förhållanden angående sex- och samlevnadsundervisning men även ungdomars tankar kring sexualitet, kärlek, homosexualitet, känslor, lust fördomar m.m. Författaren har jämfört hur de arbetar med sex- och samlevnadsundervisning på två olika skolor i helt skilda områden. Den ena skolan ligger i en välbärgad kommun där de flesta eleverna är svenskar med medelklassbakgrund. Den andra skolan ligger i ett så kallat ”problemområde” och eleverna har en varierad bakgrund, både etniskt och klassmässigt.

Bäckman (2003) ville titta på hur de hanterar språket, om det förekommer könsord och se om eleverna hade respekt för varandra. Hon ville även studera hur undervisningen går till på de olika skolorna. Vad satsade de på och vad var viktigt för eleverna att få lära sig? På skolan i ”problemområdet” fick de lära sig mycket om säker sex och fokuserade på individens fysiska hälsa. Skolan i den välbärgade kommunen hade inte som mål att bara tänka på elevernas fysiska hälsa. Lärarna skulle där se till att eleverna fick känslomässig handledning av vuxna så att de lärde sig uppskatta glädjen i sin sexualitet. Den metod som användes var att vara öppna och utforskande gentemot varandra och eleverna uppmuntrades till samtal. På skolan i ”problemområdet” var det i första hand tjejernas sexualitet som problematiserades och att det

utbredda ”hora” – tänkandet var ett stort problem. Man tittade mycket på tjejernas spelrum och reaktioner. Författaren kom fram till att olika maktaspekter förekom och att de är mer åskådliga och utbredda i t.ex. skolkorridorer, gänget, fritiden och i familjen. Elevernas beteende och uppförande var olika beroende på var de befann sig. Det förekom mer könsord på platser där inga vuxna var.

Kindeberg (1997) skriver i sin avhandling ”Undervisningens möjligheter att förändra elevernas tänkande inom området aids och sex” om ett projekt hon drev om hur undervisningen kan förändra elevers inställning till aids och sex. Projektet baserades på tre fasta punkter: att det skulle finnas kontinuitet i undervisningen; att lärarna skulle prioritera ämnet; att man skulle använda autentiska läromedel. Kindeberg anser att faktakunskaper inte är tillräckliga, utan det måste ske ett samtal mellan elever och vuxna som har en positiv attityd till sexualitet. De vuxna skall även ha en vana att diskutera detta med ungdomar och man måste klargöra majoritetsmyter, vanföreställningar och missuppfattningar enligt henne.

Kindebergs (1997) utgångspunkt för projektet var ”att undersöka skolans möjligheter att uppnå de mål som formuleras i skolans styrdokument” (s. 14). Hon reagerade på att de alltid utvärderar metoden men aldrig läraren. Hon ansåg att lärarens roll var viktigast eftersom hon/han måste våga visa vad hon/han känner i samma situation som eleverna. Det skall vara ett ömsesidigt utbyte av tankar mellan lärare och elev och det som lärs ut behöver inte tvunget läras in enligt henne. Hon tyckte dock att det var svårt att diskutera sexuella situationer när de flesta av eleverna inte har någon erfarenhet.

Kindeberg (1997) upptäckte att det inte skedde någon förändring i ungdomarnas syn på sex och aids och ändrade då i de enkäter hon lät eleverna besvara. När hon fått in svaren på de nya enkäterna ändrade lärarna sina lektioner efter detta. Efter förändringarna märkte Kindeberg en markant skillnad på projektgruppen jämfört med kontrollgruppen. Flera av eleverna i projektgruppen bytte åsikt angående aids och smittspridning under arbetets gång. Detta på grund av att de pratade mycket om smittspridningen på lektionerna och eleverna förstod därmed bättre. Hon fick eleverna att utveckla sin förståelse för sitt eget lärande och att tänka och reflektera om det. Av dem som inte var med i projektet var det däremot färre som ändrade sin åsikt, eftersom de fortsatte med sin gamla undervisning. Dessa elever fick därmed inte samma information.

Den forskning som Kindeberg (1997) och Bäckman (2003) har genomfört visar att man med reflektioner i undervisningen i detta ämne får mer medvetna elever. I Kindebergs avhandling har de lärt sig att aktivt bearbeta sina attityder och värderingar, reflektera och utvärdera sina värderingar, samt ökat sin handlingsberedskap inom ämnet aids och sex. Medan Bäckman koncentrerade sin forskning mer på genus där eleverna fick lära sig vara öppna och forskande. Trots att Kindeberg och Bäckman använde sig av skilda metoder, har de ändå fått ungefär samma resultat. De har fått mer medvetna och reflekterande elever.

2.3.2 Könsord

Berggren (2000) påpekar att det i dagens skola är ”näst intill omöjligt att gå igenom en korridor utan att höra någon skrika ordet ’hora’ efter någon annan” (s. 294). Sandström & Nilsson (2001) skriver att:

På många sätt speglar könsorden de orättvisor som finns mellan könen. Bög, fitta, hora bär på en värdering av vilka grupper som är marginaliserade i samhället – kvinnor, homosexuella eller handikappade. Däremot sägs ofta ”Det är stake i dig”, vilket ger helt andra signaler. Könsorden speglar på så sätt den rådande könsordningen (s.31).

Författarna visar här på en viktig poäng: tjejer och killars sexualitet och sexuella aktiviteter betraktas inte på samma sätt eller med samma värderingar. Enligt jämställdhetsombudsmannen (2000) kan könsmobbing mellan eleverna i skolan ta sig uttryck i att:

- Stämningen (kulturen) i klassrummet och/eller på rasterna tillåter att elever – mestadels flickor – tilltalas och behandlas som könsobjekt i stället för att få vara fullvärdiga medlemmar i en kamrat – och/eller arbetsgrupp.
- Pojkar kan söka bekräftelse hos andra pojkar genom att uppträda på ett sätt som de uppfattar som ”manligt” eller ”överlägset”, men som kan kränka flickor eller andra pojkar i deras närhet.
- Flickor som bryter mot normen för vad som anses ”passande” enligt den traditionella kvinnosynen kan bli kallade för ”hora”, ”fitta”, ”slyna”, ”madrass” eller dylikt.
- Pojkar kan bli kallade för bög, ”kärring”, ”fitta” eller ”lipsill” i syfte att ifrågasätta deras manlighet eller den traditionella, heterosexuella normen.
- Elever kan bli retade eller utfrysta ur gruppen om de intresserar sig för ”fel” områden i skolan, exempelvis pojkar som är duktiga i textilslöjd eller flickor som gillar fordonskunskap.

- Elever av båda könen kan bli kränkta genom negativa kommentarer om deras kropp eller utseende.
- Könsmobbning kan förekomma även i rena flickgrupper eftersom flickor – i sin anpassning till rådande normer och värderingar – lätt splittras och vänder sig mot varandra (s. 38-39).

Detta visar på vad som anses som manligt eller kvinnligt på skolorna. Eleverna har många förutfattade meningar om hur en man respektive en kvinna skall uppföra sig, eller vad de skall syssla med. Genom att kränka andra personer i sin omgivning kan en kille anses som manlig, medan andra däremot ifrågasätter hans manlighet om han t.ex. gråter.

I Lundgren & Sörensdotter (2004) kan man läsa att om eleverna hade vetat att en person var homosexuell hade de aldrig använt ordet bög till honom. De anser att det är taskigare att säga bög till en homosexuell än en heterosexuell man. Det är inte heller något ”dumt” eller ”dåligt” att vara homosexuell enligt dem. Tjejerna säger att ordet bög är ett effektivt sätt att tysta killarna och de använder det för att ge igen och reta dem.

Berggren (2000) refererar till Lena Bergs avhandling *”Lagom är bäst”. Heterosexuell samvaro och pornografi*. Hon påpekar där att nästan alla tjejer riskerar att bli kallade ”horor” och det finns även en del tjejer som har rykte om sig att vara det. För att inte bli kallad ”hora” måste de vara lagom sexuellt aktiv. Är de för sexuella riskerar de att bli betraktad som ”horor”. Är någon däremot asexuell kan de bli kallade för torris i stället. I Skolverket (2001) står att ”Drygt hälften av grundskolorna har uppgivit att könsord förekommer i språket, mest i sjuan och åttan för att tona bort något i nian.” (s. 31).

Enligt Bäckman (2003) är ordet ”hora” ett vanligt förekommande ord och det fanns redan på 1300-talet där det var ett av skällsorden i de medeltida lagtexterna. Den som yttrade detta ord kunde få böter och ordet ”hora” betydde: ”En kvinna som har (eller anses ha/kunna ha) sexuell förbindelse utan att vara gift” (s.99). Bäckman skriver att än idag betyder ordet ”hora” en person av kvinnligt kön som ägnar sig åt lössläppt sex. Det kopplas dock inte längre till utomäktenskaplig sexualitet eller oäkta barn. För dagens ungdomar är det inte längre något som är sexuellt laddat. I Bonniers lexikon (Györki, 1991) betyder ordet: ”prostituerad”.

Det finns ingen motsvarighet till uttrycket ”hora” för killarna. De får inte dåligt rykte genom att ha samlag med många tjejer (Berggren, 2000). En kille som inte är bra på sport och inte är tuff samt inte har knullat med många tjejer kan kallas ”bögg”. De som däremot har dragit över många tjejer anses som ”knullkungar” eller ”bockar” (Läraryrket, 2004:b).

Ett annat ord som används i skolorna är ”fitta” och är ett ord med ursprungsbetydelsen: fuktig strandäng eller den simmiga, den fuktiga (Dagrén, 1997). I Bonniers lexikon (Györki, 1991) betyder det: ”benämning på det kvinnliga könsorganet”.

Fler vanligt förekommande könsord är ”kuk” och ”bögg”. Enligt Bonniers lexikon (Györki, 1991) förklaras ordet ”kuk” med: (starkt vard.) penis. ”Bögg” betyder: (starkt vard., nedsättande) homosexuell man. I anmärkning skriver dock Bonniers lexikon att på senare år har ordet börjat användas av de homosexuella själva, i den uttalade avsikten att det skall förlora sin karaktär av skällsord.

En artikel, inskickad till Ungdomsstyrelsen (2004) berättade en tjej om att hon blev kallad ”hora” utan att lärarna ingrep. Detta hade enligt tjejen klassats som grova sexuella trakasserier om det hade gällt vuxna. Jämställdhetsombudsmannen (2000) skriver vad sexuella trakasserier innebär. Det står:

Sexuella trakasserier är en form av kränkande behandling. Det är en brist att själva begreppet ”sexuella trakasserier” varken används eller definieras någonstans i skollagen. Effekten kan bli att skolan bortser från just denna form av kränkande behandling. Sedan den nya skollagen trädde ikraft 1 januari 1998 ska alla som verkar inom skolan ansvara för att ingen elev utsätts för sexuella trakasserier eller könsmobbing (s. 50-51).

Varför behandlas barn annorlunda än vuxna? Samma regler och lagar borde gälla i skolorna som på arbetsplatserna. Är det kränkande särbehandling så är det oavsett om en person arbetar eller går i skolan. Det är upprörande att man får behandla barn på ett sätt som enligt lag är förbjudet för vuxna. I många fall reagerar inte heller de vuxna utan de låter det fortgå trots att det är kränkande för den som blir utsatt.

Även om informationen från Skolverket och Jämställdhetsombudsmannen är hämtade från Internet förutsätter vi att det är pålitliga källor, eftersom de är statliga myndigheter. Vi har hämtat uppgifterna direkt från deras hemsida och därmed borde det inte vara någon tvekan. Kan vi inte lita på myndigheterna kan vi inte lita på någon. Det är ju deras lagar och förordningar vi skall följa.

2.4 Malmös sex- och samlevnadsprojekt

Förra terminen var Kristina i kontakt med Mats Sundbeck på folkhälsoenheten i Malmö angående ett skolarbete. Han nämnde att det fanns projekt med sex- och samlevnadsundervisning som Camilla Löf var ansvarig för. På så sätt föddes idén om att göra ett examensarbete om detta.

Vi inledde med att intervjua Camilla Löf (2004). Enligt henne startade allt med att en grundskola tog kontakt med folkhälsoenheten i Malmö 1999 och gjorde en förfrågan om att börja ett projekt med sex- och samlevnadsundervisning. Projektet startades upp med diskussioner mellan intresserade skolor och folkhälsoenheten. Allt på grund av att siffrorna för könssjukdomar och tonårsaborter ökade katastrofalt i Malmöregionen (www.malmo.se) (se bilaga 3). Det innebar att de ville börja med denna undervisning redan i sexårsgruppen. Därefter var det meningen att de skulle fortsätta kontinuerligt med detta upp till klass nio. En dramainstruktör skötte undervisning, schemaupplägg och utbildning av personal på denna skola i fyra år. Sedan lämnade hon över till personalen att själv fortsätta. Personalen på denna skola som arbetar med detta kallar sig för Vi-gruppen och lektionerna heter Vi-pass. Dessa pass börjar alltid med avslappning för att få eleverna att varva ner. Därefter följer värderingsövningar, dramaövningar och samarbetsövningar. De har lektioner en gång i veckan från sjätte klass upp till nionde. I femte klass har de på grund av personalresurserna fått dra ner till tre gånger per termin.

Därefter börjades år 2000 med att sammankalla två elever från varje gymnasieskola, som fick i uppgift att ta reda på hur sex- och samlevnadsundervisningen såg ut på deras skola. Sedan sammanställdes allt och till sist kallades alla skolledarna in. Dessa fick sätta sig ner med eleverna och tillsammans diskutera fram en handlingsplan (Löf, 2004).

Det har skrivits en sammanställning från denna elevkonferens (Sundbeck och Löf, 2001). Där skriver de att det var tjugoåtta elever från tretton gymnasieskolor som deltog i denna. Målet med detta var att skapa en mall om hur ungdomarna tycker att en idealisk sex- och samlevnadsundervisning bör se ut. Majoriteten av eleverna var missnöjda och menade att undervisningen var stel, teoretisk, kort och bristfällig. Vissa kunde inte ens minnas att de hade haft någon undervisning. Detta försök har fallit väl ut och flera skolor har startat egna liknande projekt.

Vi ifrågasätter Löfs (2004) utsagor angående projektet, eftersom hon vill sälja sitt koncept och pratar därmed väldigt fördelaktigt om detta. Hon vill förmodligen få ut information om detta och det är därmed möjligt att hon skönmålar sitt projekt, eftersom hon gärna vill att fler skall satsa på det. Det är en mycket positiv undervisning hon förespråkar, men det finns en möjlighet att hon överdriver effekten av projektet. Enligt lärarna på projektskolan var en utvärdering nära förestående och därefter kan de först se resultatet.

2.5 Kommentarer

Vi har lagt märke till att informationen i styrdokumentet är motsägelsefulla. I Lpo 94 står att sex och samlevnad skall vara övergripande över många ämnen men i kursplanerna är det endast nämnt i ämnet biologi. RFSU har ett tiopunktsförslag på hur man kan förändra sex- och samlevnadsundervisningen i skolorna. Hade skolorna följt dessa punkter hade nog elevernas kunskaper varit bredare i ämnet. Vi har även sett att sex- och samlevnadsundervisningen på landets högskolor är bristfällig. Får vi ingen undervisning i ämnet på högskolan, kan vi inte undervisa i det när vi kommer ut i skolorna.

Enligt Bäckman och Kindeberg är även forskningen på området bristfällig och det finns många outforskade luckor. De har dock kommit fram till att mer omfattande undervisning i ämnet ger mer reflekterande och medvetna elever. Efter att ha läst deras avhandlingar insåg vi att samtalet mellan eleverna och de vuxna var väldigt viktigt, vilket författarna påpejade.

3 Problemformulering

Hur ser undervisningen i sex och samlevnad ut på dessa skolor?

Är förekomsten av könsord vanligt förekommande på dessa skolor?

Hur ser elevernas förhållningssätt och respekt ut gentemot varandra på de olika skolorna?

Vad är det viktigaste som eleverna lärt sig i ämnet sex och samlevnad?

4 Metod

4.1 Metodval

Vi började med att intervjua Camilla Löf på folkhälsoenheten i Malmö eftersom hon är utbildningssamordnare i Malmö stads program för sexuell hälsa. Hon har arbetat med sex- och samlevnadsfrågor sedan 1997 och det är i första hand Löf som är kontaktperson för Sexuell hälsas utbildningar. Vi ställde frågor och fick information angående Malmöprojektet, samt fick reda på vem eller vilka vi skulle kontakta på den skola som startade detta projekt.

Genom att använda sig av deltagande observationer och intervjuer har Bäckman (2003) fått ta del i skolans undervisning och även hur eleverna förhåller sig på raster och fritid.

Kombinationen observation med efterföljande intervjuer ger ibland motsägelsefull information. En elev kan t.ex. säga en sak på lektionstillfället och något helt annat vid ett annat tillfälle. Enligt Repstad (1999) är det bra att använda sig av olika insamlingsmetoder och man skall kombinera metoder som t.ex. intervjuer och observationer. Det människan säger och gör vid olika tillfällen stämmer oftast inte överens. Därför är det en fördel om man kan prata med eleverna fler gånger. Man kan inte börja med att intervjua eleverna, utan måste även lyssna och observera skriver Repstad. Även vi hade tänkt använda oss av observationer, men på grund av tidsbrist från både vår och lärarnas sida var det tyvärr inte möjligt att genomföra detta. Trondman (2004) betonar särskilt att man skall göra mycket med lite empiriskt material, på grund av tidsbristen. Då blir det bra enligt honom.

Den enda metod vi kunde använda oss av för att samla empiriskt material var därför intervjuer. Detta gjorde vi eftersom vi anser att det stämde bäst överens med den information vi var ute efter. En av nackdelarna med intervjuer är att vi inte vet om respondenternas uttalanden är sanningsenliga. Vi gjorde därför vad vi kunde för att de skulle känna förtroende

för oss och ärligt öppna sig, genom att intervjua eleverna enskilt. Det var även en självklarhet för oss att endast en av oss skulle vara närvarande vid intervjun. På så sätt känner förhoppningsvis inte eleverna sig så förlägna och svarar ärligt på våra frågor. Vi som intervjuar måste även tänka på vilka signaler vi sänder ut. Att titta på klockan eller verka allmänt ointresserad är inte positivt för ett bra resultat (Radman, 2004).

4.2 Urval och undersökningsgrupp

Vi valde att intervjua lärare som höll i sex- och samlevnadsundervisningen på en skola som var med i projektet (projektskola) och en som inte var det (jämförelseskolan). Detta fann vi lämpligt eftersom vi ville jämföra dessa skolor. I samma syfte intervjuade vi elever på de båda skolorna.

På projektskolan var det tre lärare av fjorton som var delaktiga i vi-gruppen som var villiga att bli intervjuade. Dessa tre besvarade våra frågor gemensamt. Jämförelseskolan hade endast tre lärare som undervisade i sex och samlevnad och vi fick en frivillig av dessa att intervjua. Därmed denna ojämna fördelning.

Enligt Repstad (1999) skall man inte utföra forskning på hemmaplan. Om vi intervjuar personer vi känner mister vi vår akademiska distans och tillämpar självcensur för att inte bli osams med dem. Därför valde vi inte någon av våra partnerskolor eller våra barns skolor för undersökningen.

4.2.1 Projektskolan

4.2.1.1 Lärare

Projektskolan ligger i Malmö och är en F-9 skola med ca 450 elever varav ca 65% har utländsk härkomst. Där intervjuade vi tre av de fjorton lärare som var med i den så kallade vi-gruppen. Den ena var en äldre dam som var sjuksköterska och som även hade utbildning som barnmorska. Den andra läraren var en yngre kvinna som var Ma-No lärare och den sista var en man i yngre medelåldern som var mellanstadielärare. Vi blev tilldelade dessa lärare för intervju eftersom de var tillgängliga för tillfället när vi uppsökte projektskolan.

4.2.1.2 Elever

Vi intervjuade sex elever på denna skola, tre tjejer och tre killar. De var av skilda ursprung och tjejernas föräldrar kom från Serbien, Polen, Persien och Makedonien, medan killarnas kom från Egypten, Chile och Palestina. Alla eleverna var dock födda i Sverige. Vi valde att intervjua just dessa elever, eftersom skolsköterskan hänvisade oss att leta upp frivilliga elever i korridorerna och i caféet. De elever vi hittade var från åttonde och nionde klass. Vi frågade om det fanns några frivilliga och dessa sex ville gärna ställa upp på intervju. Anledningen till att vi gärna ville intervjua de äldre eleverna på skolan var på grund av att de har varit med i projektet längst. Därmed trodde vi att resultatet borde synas bäst där.

4.2.2 Jämförelseskolan

Jämförelseskolan är inte med i Malmöprojektet. Det är en F-9 skola med ca 950 elever med ca 50% med utländsk härkomst. Skolan är internationell vilket innebär att vissa av lärarna och eleverna är engelsktalande. Deras lektioner hölls endast på engelska.

4.2.2.1 Lärare

Den läraren vi intervjuade angående sex- och samlevnadsundervisningen var en kvinna i övre medelåldern som var lärare i NO. Anledningen till att vi valde henne var att hon var en av tre lärare som höll i detta ämne. Hon var även den som frivilligt ville bli intervjuad av oss.

4.2.2.2 Elever

Eleverna på denna skola som vi fick intervjua var fyra tjejer och tre killar och i likhet med eleverna på projektskolan var de av varierande ursprung. Tjejernas föräldrar kom från Ungern, Sverige och Bosnien. Alla utom en var född i Sverige och hon hade bott här i tretton år. Killarnas föräldrar var från Iran, Serbien och Chile. En av killarna var född i Sverige, en i Serbien och hade bott i Sverige i tre år. Den sista var född i Sverige, men hade bott i Chile när han var mellan fyra och tio år. Vi valde dessa på grund av att läraren hade frågat på en lektion om det fanns några frivilliga och dessa anmälde sig. Anledningen till att vi valde nior var att

de endast hade sexualundervisning under tio veckor på våren i åttan. Därmed kunde vi inte intervjua några andra elever, eftersom inga andra hade haft detta ämne.

4.3 Omständigheter vid datainsamlingen

När vi började med vårt arbete hade vi planerat att få vara med och observera på sex- och samlevnadsundervisningen i klasserna på båda skolorna. Detta var tyvärr inte genomförbart på grund av etiska skäl på projektskolan och att jämförelseskolan endast hade undervisningen på våren. Projektskolans lärare ansåg att det var ett så pass känsligt område och var rädda att eleverna skulle ta illa vid sig om de hade okända åskådare. Vi fick därmed nöja oss med endast intervjuer.

Även intervjuerna var svåra att få till stånd trots att vi tog kontakt med skolorna i god tid. Detta berodde på att det var ”fel” tid för lärarna. Jämförelseskolans lärare hade tidsbrist på grund av att hon hade många utvecklingssamtal och föräldramöte. På projektskolan hade de problem med att det var så många som ringde och ville komma dit och intervjua dem. De påpekade att det var många både från högskolan och från andra skolor som var intresserade av deras arbetssätt i ämnet sex och samlevnad.

På projektskolan blev vi först tilldelade en lärare att intervjua och eventuellt få observera i hennes klass. På grund av sjukdom blev detta inställt. Kuratorn hänvisade oss då till tre andra lärare som vi sedermera intervjuade. Eleverna på denna skola fick vi själv på anmodan av skolsköterskan leta reda på i korridorerna och caféet. På grund av detta visste vi inte vilka elever som var ”lämpliga” och det var svårigheter att få in intygen från föräldrarna. Det var även svårt att hitta någon ostörd plats där man kunde genomföra intervjuerna. Respondenterna blev märkbart störda av eleverna utanför, som gjorde allt för att få uppmärksamhet.

4.4 Forskningsetiska överväganden

Vi har noga tagit hänsyn till forskningsetiska överväganden i vårt arbete. Både lärare och elever är anonyma och varken namn eller skola kommer att publiceras. Detta påpekar även Patel & Davidson (1994) och skriver att man måste värna om den enskilda individens integritet. I så fall måste man ändra på vissa uppgifter. Vi har även skaffat skriftligt tillstånd

från föräldrarna för att få intervjua eleverna. Dessa tillstånd lämnade vi till eleverna vid intervjutillfället och hämtade dem senare. I våra frågeställningar har vi försökt undvika känsliga frågor, så att elever och lärare inte skulle känna sig förlägna och obekväma (Raadman, 2004). Ämnet i sig är rätt känsligt, men vi har inte ställt några intima frågor som t.ex. angående deras sexualdebut o.d. till eleverna utan endast angående själva undervisningen.

4.5 Genomförandet av arbetet

Vi började med att intervjua lärarna för att få information om hur lektionerna ser ut, vilket material de använder och dylikt. Vi använde inte riktigt samma frågor till de båda skolornas lärare, eftersom vi hade en del frågor angående projektet. Dessa kunde vi endast ställa till projektskolan. Hur själva undervisningen gick till och användandet av könsord m.m. var frågor vi ställde till båda skolorna. När vi intervjuade lärarna på projektskolan satt vi i ett vilorum hos skolsystemen. Det var väldigt lugnt och sköna fåtöljer. De tre lärarna intervjuades samtidigt i grupp. Jämförelseskolans lärare träffade vi på ett café inne i stan. Miljön här var lite störande med en hel del prat och buller.

I intervjuerna med elever efteråt fick vi reda på vad eleverna tyckte om sin undervisning, hur de var gentemot varandra m.m. Vi använde oss av samma frågor till alla eleverna på båda skolorna. Skillnaden var att vi på jämförelseskolan fick använda oss av retrospektiva intervjuer (Repstad, 1999), eftersom de redan hade haft sin sex- och samlevnadsundervisning förra terminen. Platserna för intervjuerna med eleverna blev vi tilldelade av personalen. På projektskolan satt en av oss i en glasbur i korridoren. Platsen var lugn, men det var mycket spring i korridoren med nyfikna elever. Den andra av oss fick sitta i köket till caféet. Här var mycket spring ut och in hela tiden av både elever och lärare. Ungefär samma förhållanden hade vi på jämförelseskolan. En fick sitta i ett biologiförråd och den andra i ett litet lärarrum. Även här var mycket spring och i förrådet hördes pratet från klassrummet vägg i vägg. Detta är en av nackdelarna med platserna man utför intervjuerna på. Enligt Repstad (1999) skall elever och lärare helst vara bekväma i miljön för att kunna känna sig avslappnade och man skall helst inte bli störd hela tiden.

I alla våra intervjuer har vi använt oss av bandspelare för att lättare komma ihåg samtalen och för att inte missa viktiga citat. Även Repstad (1999) påpekar att det finns många fördelar med att använda sig av bandspelare. Han skriver att man kan koncentrera sig på vad respondenten säger och komma med uppföljningsfrågor. På detta sätt går det att se kroppsspråket vid intervjun samt lyssna på tonfallet på bandet. Om någon t.ex. säger att det inte rör dem i ryggen samtidigt som ögonen tårfylls kan man misstänka att de inte talar sanning enligt honom.

Vi har därefter skrivit ner alla intervjuerna ordagrant. Enligt Repstad (1999) är det viktigt att skriva ner allt direkt efteråt, även det som för tillfället verkar irrelevant. När man analyserar det efteråt kan man upptäcka att detta trots allt är relevant och måste vara med.

Vi har intervjuat alla utom lärarna på projektskolan individuellt. Dessa samtalade vi med i grupp om tre stycken. Alla intervjuerna med eleverna tog mellan femton och tjugo minuter. Lärarnas intervju på projektskolan tog ca en halvtimme medan kontrollskolans lärarintervju tog ca en timme.

I vårt arbete har vi gått metodiskt tillväga genom att dela upp uppgifterna mellan oss. Kristina har letat information på Internet medan Ingela har varit på bibliotek. Ingela har skött kontakten med lärarna på grund av att hon bor i Malmö och Kristina har skött datorn eftersom hon är bäst på det. Läsning av litteratur har vi båda gjort men mest Ingela för att hon läser snabbast och har lättast för det. Vi har turats om att intervju lärare och när det gäller eleverna har Kristina intervjuat killarna och Ingela tjejerna. Med gemensamma krafter har vi tagit oss an analysen och suttit hemma och diskuterat, medan vi skrivit in allt i datorn. Antalet timmar vi lagt ner på detta arbete går inte att överblicka, eftersom vi har arbetat med detta sedan augusti. Vi har kontinuerligt i mån av tid letat information på Internet och bibliotek, samt försökt få kontakt med personal på de båda skolorna.

5 Resultat

I detta avsnitt har vi samlat vårt resultat från jämförelsen mellan en skola som varit med i Malmöprojektet och en som inte varit det, för att kunna ställa dem mot varandra i diskussionen.

5.1 Intervjuer projektskolan

5.1.1 Undervisningens innehåll

Projektskolans samlevnadsundervisning sträckte sig från femman upp till nian, kontinuerligt en gång i veckan, med undantag för femman. Där hade de endast tre lektioner per termin på grund av att personalresurserna inte räckte till. Eleverna påpekade att de hade vi-pass en gång i veckan, men att de inte handlade om sex och samlevnad så ofta. En tjej sa t.ex. ”Vi pratar om ingenting, mobbing och sånt. Inte så mycket om sex och samlevnad. Det gör vi inte”. Det de minns mest av det de lärt sig är könssjukdomar, lite samarbetsövningar och filmer. De tycker även att det viktigaste de lärt sig inom sex och samlevnad är könssjukdomar och preventivmedel.

Projektskolan arbetade efter en bok som heter ”Vi – en metodbok om samlevnad” av Levau (2004). Vi-projektet startade för fyra år sedan med pengar från folkhälsoinstitutet, eftersom lärarna tyckte att det var ganska oroligt på skolan. En av dem sa: ”Det vilar ju på rektor att anordna sex- och samlevnadsundervisning, men jag tror inte att det efterlevs särskilt väl”. När vi frågade om hur undervisningen gick till hänvisade de till boken där kursplanerna står angivna (bilaga 2). De hävdade att de följde dessa kursplaner i princip till punkt och pricka. Läser vi dem så är de rätt så omfattande när det gäller ämnet sex och samlevnad. Annat material de använde sig av var oh-bilder, utbildningsfilmer, biografifilmer samt material från skolsyster angående den biologiska biten. Projektskolan utgick från Vi-boken där de använde sig av olika värderings- samarbets- och tillitsövningar. Även ungdomssamtalarna¹ kom ut och undervisade eleverna. I Vi-boken uppmanades även till att ta kontakt med föreningar, RFSU, RFSL, ungdomsmottagningar, Noaks ark och Statens folkhälsoinstitut. Projektskolan hade sex- och samlevnadslektioner i so, no, idrott, svenska samt olika temadagar. Det var fjorton lärare som var engagerade i Vi-passen.

Det som eleverna mest kom ihåg från all denna undervisning var sexuellt överförbara sjukdomar och preventivmedel. De tyckte inte att de hade sex och samlevnadsundervisning så ofta, eftersom de endast förknippade vissa vi-pass med detta ämne. När de fick se filmer som

¹ Ungdomssamtalarna var två killar och två tjejer från Malmöhälsan som kom ut till skolorna och undervisade i livskunskap.

t.ex. ”Hip, hip, hora”² ansåg de inte att detta var sex och samlevnad. Trots detta handlar filmen om kärlek och om en tjej som blir sexuellt förödmjukad inför sina kamrater.

5.1.2 Könsord

På projektskolan ansåg en av lärarna angående könsord som skällsord: ”Jag tycker att det här är helt, det har blivit en mycket mjukare mer tillåtande atmosfär. Mindre aggressivitet mindre.....jag vet inte, tillåtande klimat, vänligare”. Mellanstadieläraren uttryckte sig på följande sätt:

”Där är det ju inte ofta vi hör de här orden. Det hänger säkert ihop med att totalt sett så.....högstadiet speglas.....det språk man använder på högstadiet det speglas ju ner igenom skolan. Försvinner det språket där uppe eller blir mindre frekvent så speglas det direkt ner till oss. I alla fall just nu när det gäller femmorna så är det väldigt lugnt här nu och de har ett bra språk”.

Den tredje läraren sa: ”Könsord finns även här men jag menar, jag tycker inte att man har dem jättemycket, det tycker jag inte, men visst finns de, absolut”. Lärarna uppfattar det som om könsord inte är vanligt förekommande på skolan, men erkänner dock att de finns trots allt. De anser att det är vanligare bland de äldre eleverna. Tveksamheten i uttalanden från dem tyder på att de ändå tror att det förekommer oftare än de vill erkänna.

Elevernas uppfattning om detta var dock en helt annan. Tjejerna ansåg att de använde könsord mest medan killarna trodde tvärt om. En av tjejerna sa: ”Typ man säger sån fitta du är. Det betyder typ så taskig du är”. En kille sa: ”På svenska finns inte ordet ”bastard” så därför använder vi hora och bög i stället”. De ord som användes mest var fitta, hora och bög. Eleverna använder dessa ord både när de är arga på någon eller till kompisar. En tjej påpekar att ”Man märker hur man säger det” och menar att de inte blir förolämpade om det är på skoj. Det är så vanligt förekommande på skolorna att de inte reagerar längre enligt eleverna. Några kommentarer om detta är: ”Alltså, vi säger det som slang typ så” och ”Det har blivit så vanligt in i samhället. Man vet inte alltid om det är på skoj”. Det kan uppstå problem på grund av missförstånd och onödiga konflikter skapas i och med detta. Eleverna anser att det är så vanligt förekommande med könsord

² ”Hip, hip hora” är en ungdomsfilm av Terese Fabik som handlar om en trettonårig flicka.

att de inte vet om det är på allvar eller på skoj när de utsätts för detta. Många använder orden i brist på andra skällsord eller som en ersättning till idiot, cp m.fl.

5.1.3 Förhållningssätt

Projektskolans lärare svarade på om elevernas respekt och förhållningssätt gentemot varandra när de pratade om könsord som skällsord. Detta gjorde de genom att ta upp att eleverna hade god ton mot varandra, bra språk, mindre aggressivitet och mer tillåtande klimat. Eleverna ansåg att de var allmänt snälla mot varandra. En tjej kommenterade detta genom att säga: ”Alla är med alla, det är bra, ingen är utanför”. En kille påpekade däremot ”Vi hade lite problem, men nu är det bra mellan alla”. Tre av killarna på denna skola nämnde något om respekt i intervjuerna, angående vad som var viktigast av det de lärt sig. De sa bl.a. ”Hur man behandlar en tjej”, ”Visa respekt till tjejerna” och ”Vi säger inte hora till tjejerna”. Både elever och lärare var överens om att förhållningssättet var bra mellan eleverna. När vi vandrade genom korridorerna upptäckte vi ett relativt lugnt klimat och ingen var dum mot någon. Detta kan i och för sig bero på att vi som vuxna befann oss i deras närhet. De nämnde i vår intervju att de inte uttalade dessa ord när de vuxna var närvarande.

Lärarna berättade även att ungdomssamtalarna för ett tag sedan hade uttryckt att det var lätt att komma in i grupperna på denna skola. De tyckte även att det var lätt att ta upp kontroversiella ämnen som homosexualitet. Den äldre läraren sa: ”T.ex. mycket kan vara väldigt svårt för homofober, killar inte minst”. Hon har kanske erfarenhet av detta eftersom hon var skolsköterska och många kom upp till henne och pratade om allt.

5.1.4 Etnisk hänsyn

Lärarna på projektskolan tycker inte att det finns någon anledning att ta speciell hänsyn till grupper med speciell etnisk tillhörighet. Sex- och samlevnadsundervisningen är obligatorisk för alla så det har aldrig blivit någon diskussion enligt dem. De hänvisar även till läroplanen där det uttryckligen står att all undervisning är obligatorisk. Lärarna anser att det inte är rätt mot barnen att tillgodose föräldrarnas önskemål utan den undervisningen är lika viktig som allt annat

5.2 Intervjuer jämförelseskolan

5.2.1 Undervisningens innehåll

Jämförelseskolan hade en undervisning som löpte under ca tio till elva veckor på våren i åttonde klass, med komplettering i nian. Det var endast tre lärare som undervisade i detta ämne. De använde sig av en biologibok där det nämdes flyktigt om sexualkunskap på nitton sidor. Man berörde ämnet även på svenskan genom att prata om kärlek och skriva dikter och på so:n tog de upp närliggande ämnen som lag och rätt. Vilka rättigheter och skyldigheter man hade rent lagligt. Alla eleverna visste att de hade sex- och samlevnadsundervisning på vårterminen i åttan. De nämnde att de hade ämnet i biologi och endast en kom ihåg att de haft det i svenskan i form av kärleksdikter.

Enligt läraren använde de sig även av en enkät (bilaga 1), två filmer, studiebesök på en ungdomsmottagning och provrör för kondompåträdnig. Dessa provrör var ”jättestora” enligt läraren och hon påpekade: ”Man brukar få säga att det kanske inte är riktigt, utan det är överdimensionerat. För att ingen skall få komplex och så”. Hon fyllde även i med: ”Då får de alltså sitta med den där och trä på den”. Detta är förmodligen en övning för att eleverna inte skall känna sig oförberedda inför användandet. Därmed förbereder de eleverna indirekt att skydda sig mot sexuellt överförbara sjukdomar. Tjejerna mindes att de hade lärt sig om kroppen, känslor, puberteten, hur humöret förändras, hur allt utvecklas, sjukdomar och preventivmedel. Killarna däremot lade bara på minnet det som handlade om könsorgan, kondompåträdnig, filmerna och preventivmedel.

I nian kom ungdomssamtalarna ut och diskuterade livskunskap. Eleverna fick även gå på studiebesök på en ungdomsmottagning. Ämnen som togs upp i skolan i nian var puberteten, könssjukdomar, preventivmedel, homosexualitet, menstruation, pollution, hormoner, medias roll, könsord, ett barn blir till och förlossning. Det togs upp olika mycket av ämnen och läraren ansåg att man fick känna av lite från klass till klass. T.ex. angående homosexualitet där klassens sammansättning i hög grad styrde. Hon berättade om en kille som ställde sig upp på en lektion: ”Han var i åttan då alltså. Han var homosexuell. Han stod för det. Det har jag varit med om en enda gång alltså”. Det verkade på lärarens sätt att säga det som om hon tyckte att han var modig. Att våga stå för sin läggning är inte vanligt förekommande i en så pass låg ålder.

Eleverna hade även fått se en film om en förlossning, där eleverna tog illa vid sig vid själva födseln. Läraren påpekade angående detta ”Men det är ju lite preventivmedel i sig och se den, för då blir de kanske lite försiktigare”. Hon förmodade att eleverna skulle bli avskräckta från samlag, eftersom de tyckte att förlossningen var otäck och därmed inte ville riskera att tjejen blev med barn. Hon påpekade dock att filmen inte visades i avskräckande syfte utan endast i undervisningssyfte. Endast en kille kommenterade förlossningsfilmen med: ”Det var en bit av filmen som var äcklig. Alla bara.....(vände sig om)”. En annan kom inte ens ihåg vad någon av filmerna handlade om. Det viktigaste eleverna lärt sig i sex och samlevnad var dock hur de använder preventivmedel och om könssjukdomar enligt dem själva.

Läraren på jämförelseskolan ansåg att de hade fullt tillräcklig undervisning i ämnet sex och samlevnad. Hon tyckte att de hann med allt på de tio till elva veckor man hade till förfogande. Hon påpekade dock att hur mycket man än hade så var det aldrig nog. Eleverna hade alltid frågor som var obesvarade. Även eleverna tyckte att deras sex- och samlevnadsundervisning var tillräcklig. Detta kan enligt oss i och för sig bero på att de har låga förväntningar och att de inte har något att jämföra med.

Många barn har ingen att tala med där hemma angående sex och samlevnad, eftersom vissa föräldrar kan tycka att det är pinsamt. I andra familjer kan det vara tvärt om, barnen tycker att det är pinsamt att prata med föräldrarna. Därför är det bra att de har sex- och samlevnadsundervisning i skolan.

5.2.2 Könsord

På frågan om det förekom mycket könsord som skällsord svarade läraren på jämförelseskolan: ”Ja! Jag tycker inte så mycket, men egentligen skall ni ställa den frågan till eleverna. För de passar ju på när vi kanske inte hör”. Ibland hade hon råkat höra något ord och frågade, ”förlåt?” Då bad eleverna om ursäkt. Hon ansåg dock inte att de struntade i det och bara skrek ut något elakt, men hon visste inte hur eleverna upplevde det. Hon påpekade att det förmodligen var lite mer tolerans på denna skola, eftersom det var en internationell skola. På frågan om det förekom könsord på skolan svarade läraren att hon inte tyckte att det var mycket. Man kan tyda på hennes sätt att säga det som om hon var väl medveten om att det var vanligt förekommande.

Alla eleverna var dock överens om att det förekom könsord som skällsord på skolan. De användes dock inte bara som skällsord utan även kompisar emellan och inte så att lärarna hörde det. Orden som användes mest var "fitta", "hora" och "bög". Det var så vanligt att ingen blev förolämpad om det sades på "rätt" sätt. Enligt eleverna hörde de på tonfallet om det var allvar eller på skoj. De medger att de inte är medvetna om att de använder dessa ord, utan att det "bara kommer ut" och att de inte tänker innan de säger det. Tre av tjejerna säger bl.a. "Vi borde reagera men man vet att de inte menar det så illa. Alltså det är ett uttryck och så får man ta det med en nypa salt", "Vissa tar nog åt sig, men inte jag, man orkar liksom inte" och "Men ja, men nu är det bara som att nonchalera det". Eleverna verkade väldigt uppgivna i denna fråga och orkade inte bry sig längre. De ansåg att ingen menade illa med dessa ord utan bara sa dem utan anledning.

5.2.3 Förhållningssätt

Elevernas förhållningssätt och respekt gentemot varandra besvarade läraren på jämförelseskolan väldigt kortfattat med: "Det är bra. Ibland kan någon kille t.ex. säga "Har du pms eller?" men annars är det bra". Tre av tjejerna tycker att killar och tjejer inte kan umgås med varandra utan de bara bråkar. Den fjärde tycker att både killar och tjejer håller ihop och att "det är jättebra i vår klass". Killarna svarar väldigt fåordigt på detta och en påpekar: "Alla är inte snälla mot alla men vi mobbar inte och så, det är inte vår stil att mobba". Trots att det används mycket könsord på skolan anser eleverna att det inte förekommer någon mobbing. De nämner dock att tjejer och killar inte kan umgås utan att bråka. Tjejerna tycker själv att de har vuxit från killarna och att de är barnsliga.

Lärarens förhållningssätt gentemot eleverna är viktigt eftersom hon skall vara en förebild. Även om någon är t.ex. homosexuell skall han eller hon våga prata med henne utan att känna sig utanför. När hon tog upp på lektionen att tjejerna skulle skriva om sin drömprins, kunde en homosexuell person ta illa upp. Hon kunde kanske känna att det är något fel på henne, eftersom hon i stället har en drömprinsessa.

5.2.4 Etnisk hänsyn

Enligt läraren på jämförelseskolan hade hon aldrig upplevt några problem angående elever med utländsk härkomst som inte fick ha sexualundervisning. Hon hade dock erfarenhet av att ha fått en fin ”hint” av Jehovas vittne. De förbjöd inte sin dotter att ha sex- och samlevnadsundervisning, utan gav läraren i stället litteratur om hur de samtalar och sånt med sina tonåringar. Läraren påpekade att de aldrig hade haft något problem och som hon uttryckte det: ”Det har varit såna med sjal och grejer”.

6 Diskussion

6.1 Undervisningen

Vi kunde konstatera att undervisningen skilde sig markant åt mellan de olika skolorna. På jämförelseskolan använde de sig av den traditionella sex- och samlevnadsundervisningen som sträckte sig över tio till elva veckor på vårterminen i åttan. De hade viss uppföljning i nian i form utav studiebesök på ungdomsmottagning samt ungdomspratare som kom ut till skolan.

Projektskolan hade däremot kontinuerlig undervisning från sjätte klass upp till nian, en timme i veckan. De hade dessutom lektioner tre gånger per termin i femman. Trots detta hade eleverna på jämförelseskolan uppenbarligen mer kontroll på vad de lärt sig. Kanske berodde detta på att de hade haft sex- och samlevnadslektionerna mer intensivt under kort tid och kunde därför minnas dem lättare. Projektskolans elever hade lektionerna utspridda en timme i veckan under flera år och tyckte därmed att de inte hade det så ofta. De var förmodligen så vana vid lektionerna att de inte insåg att det var sex och samlevnad de hade. På jämförelseskolan tyckte några av killarna att det viktigaste de lärt sig var hur man har samlag. De flesta eleverna på båda skolorna ansåg dock att det viktigaste var om sjukdomar och hur man använder preventivmedel. Killar och tjejer mindes inte samma saker från sin undervisning. Tjejerna kom ihåg sådant som berörde dem mest som t.ex. kroppen, känslor, hur humöret förändras, hur allt utvecklas, sjukdomar och preventivmedel. Killarna mindes mest om könsorgan, kondompåträdnig, filmerna och preventivmedel. Detta är saker som de kanske har mest intresse av. Det här visar på att man lättast tar åt sig av det som ligger en själv närmast.

Det fanns vissa skolor i Malmö som var med i projektet som började sin undervisning redan i sexårsgruppen. Vi tror att om alla skolor hade börjat med sex- och samlevnadsundervisningen i sexårsgruppen hade vi inte fått så mycket könsord och respektlöshet i skolorna. Börjar eleverna så tidigt att träna på att sätta gränser, inte säga könsord m.m. så måste det visa sig senare tror vi. Görs det dessutom i alla skolor så kan eleverna inte höra det från andra kompisar och bli ”smittade” av dem. Jämställdhetsombudsmannen (2000) skriver:

Det bästa sättet att förebygga könsmobbing är att stärka flickors och pojkars självkänsla och integritet mycket tidigt. Barn som har lärt sig att de får ge uttryck för sina känslor, att de är värdefulla, att de har rätt att sätta gränser har också lättare att visa respekt, ge varandra plats och uppföra sig på ett jämställt sätt mot varandra (s. 89).

Detta projekt har dock inte hållit på så länge att vi kan se resultat än. Dessutom är det bara på vissa skolor man testat denna modell. Några skolor som är med i projektet börjar inte sex- och samlevnadsundervisningen förrän i femman medan andra börjar som sexåringar. Om alla skolor hade gått med i detta projekt och börjat med sex- och samlevnadsundervisningen redan i sexårsgruppen, borde vi kunna se resultatet tidigast efter tio år kanske. Även om det var vanligt förekommande med könsord på båda skolorna, såg vi redan nu att eleverna trots allt hade lärt sig mer respekt på projektskolan.

Enligt styrdokumentet skall sex- och samlevnadsundervisningen integreras i många ämnen. Detta stämmer inte överens med jämförelseskolan där de endast hade det i biologin, samt berörde det ytligt i svenskan i form av kärleksdikter. Vi tror att det tyvärr ser ut så på de flesta skolor i landet. Projektskolan hade däremot speciella vi-pass där de berörde detta ämnesövergripande.

Vi tycker att det borde göras uppgradering av Lpo 94 där de har tydliga direktiv för vad som bör gälla. Undervisningen bör inte ligga endast på rektorns ansvar utan även på lärarna själva. De måste se till så att de får den kompetensutveckling som behövs. Det finns flera eftertraktade kurser på folkhälsoenheten i detta ämne (Löf, 2004). Skolverket (2004) anser att man kan utbilda personal både externt och internt. De skriver även att man bör formulera tydliga mål för sex- och samlevnadsundervisningen och att eleverna skall vara med och planera. Först då tror de att man kan få den kunskapsövergripande undervisning det är tänkt. Detta kan vi inte annat än att hålla med om, eftersom vi tror att det redan finns mycket

kompetens ute på skolorna de kan ta tillvara på. Formuleras då även målen om så att det blir tydligt vad som skall och bör ingå i en komplett sex- och samlevnadsundervisning, finns där inte mycket att ta fel på. Nu motsäger kursplaner och läroplaner varandra och det är upp till den enskilde läraren att själv tolka dem.

Vi anser även att lärare som skall undervisa i ämnet borde ha sex- och samlevnadsundervisning redan på högskolan. RFSU (2004) har ett mycket bra förslag med tio punkter för en bättre sex- och samlevnadsundervisning i skolan. Följs dessa punkter tror vi att undervisningen hade sett annorlunda ut och att eleverna hade fått den kunskap de är berättigade till.

6.2 Könsord

Att könsord förekommer som skällsord är mycket vanligt på båda skolorna vilket vi blev överraskade av. Killarna på båda skolorna tyckte att de var de som använde könsord mest, medan tjejerna trodde tvärt om. Eleverna på båda skolorna ansåg att tjejerna tog mest illa vid sig av att bli kallade för könsord. Killarna skulle vara tuffare och sade sig därmed inte ta illa vid sig av dessa ord.

Vi trodde att om de fick börja med sex- och samlevnadsundervisning redan i femte klass borde de fått lära sig visa respekt. Eleverna tyckte dock inte att användandet av könsord var respektlöst. Det berodde snarare på vilket tonfall förövaren använde. De använde inte heller orden bara som skällsord utan kunde även säga dem till en kompis. Det är så vanligt att eleverna inte längre reagerar på orden, oberoende av var i landet de bor. Vi som är vuxna och tillhör en annan generation tycker att dessa ord är mycket nedvärderande. När vi var unga hade vi förmodligen fått någon form av bestraffning om vi hade yttrat något sådant. Ord som ”fitta”, ”hora”, ”bögg” och ”kuk” är i dagens skola överensstämmande med idiot, svin eller dum i huvudet på vår uppväxttid. Ingen reagerar på dessa ord längre eftersom de är så vanligt förekommande, inte ens lärarna. Detta tycker vi är skrämmande, eftersom vi tror att vårt språk är på väg att förändras bland ungdomar. Bara tanken på att själv börja använda dessa ord får oss att rysa. Vi accepterar inte heller att våra egna barn använder dem. Tyvärr lär väl även de bli ”smittade” och säger dem utan att tänka precis som alla andra.

I vår undersökning kom vi fram till att könsorden inte användes när det fanns vuxna i närheten. Detta hade även Bäckman (2003) kommit fram till i sin avhandling. Eftersom hon jämförde skolor i Stockholm och vi i Malmö och vi fick samma resultat, drar vi slutsatsen att könsord är vanligt förekommande i storstäderna i alla fall. Av egna erfarenheter vet vi att det även förekommer i de mindre kommunerna. Vi tolkar det dock inte som ett problem hos eleverna, eftersom de har vant sig vid orden och anser inte att de är respektlösa. Det är förmodligen bara vi vuxna som reagerar starkt på dem. Tyvärr börjar även vi att vänja oss vid orden och i framtiden kanske inte ens vi reagerar längre.

I Lundgren & Sörensdotter (2004) tar de upp att eleverna inte hade sagt "bög" till en kille om de visste att han var homosexuell. Här ser man tydligt att eleverna inte säger könsord för att reta eller mobba någon. De säger dem förmodligen för att de har ett dåligt ordförråd och inte vet hur de skall uttrycka sig. Orden har ju uppenbarligen olika effekt beroende på hur och när man säger dem. Att göra det för att tysta killarna kan ju vara ett effektivt sätt enligt Lundgren & Sörensdotter. Frågan är om detta fungerar på alla. Vi tror att det kan ha motsatt effekt på vissa killar och att de kanske blir arga och vill ge igen i stället.

6.3 Förhållningssätt och respekt

Förhållningssättet och respekten skilde sig något mellan fram för allt killarna på de olika skolorna. Det verkade som om de på projektskolan hade lärt sig mer respekt, eftersom de ansåg att det viktigaste de lärt sig var att respektera tjejerna och hur man behandlade dem. Killar och tjejer på jämförelseskolan bråkade däremot ständigt. Detta tror vi måste bero på att eleverna på projektskolan trots allt har lärt sig mer respekt på alla de år de haft vi-passen. Även om de inte själv tycker att de kommer ihåg vad de lärt sig har det tydligen trots allt "fastnat" ändå. Eleverna på båda skolorna tyckte däremot inte att det var bristande respekt att kalla varandra för könsord.

Med andra ord borde alla skolor börja sin sex- och samlevnadsundervisning tidigt. Även om båda skolorna använde sig av könsord så hoppas vi att dessa försvinner i framtiden, om alla skolor använder sig av undervisningen i Malmöprojektet. Vi tror på att det är bra att använda sig av värderingsövningar, forumspel m.m. för att få lära sig sätta gränser och att respektera varandra.

6.4 Värderingar

Vi märkte under våra intervjuer med lärarna att de många gånger hade förutfattade meningar angående vissa saker. T.ex. på vår fråga om det fanns elever som inte fick ha sex- och samlevnadsundervisning svarade läraren på jämförelseskolan: ”Det har varit såna med sjal och grejer”. Det finns många som är muslimer och inte får delta i samlevnadsundervisningen, men detta beror inte på att de har sjal utan på hur troende de är. Många har därför förutfattade meningar om detta och tror att alla med sjal inte får delta. Ingen av skolorna hade dock haft några problem i sex- och samlevnadsundervisningen med elever med utländsk härkomst.

Läraren på jämförelseskolan ansåg även att filmen om en förlossning skulle fungera som preventivmedel. Eftersom många i klassen blev illa berörda av filmen, trodde förmodligen läraren att eleverna skulle bli lite försiktigare. Det var nog inte tänkt som skrämselfpropaganda från hennes sida, men kanske mer som en påminnelse att använda preventivmedel. För att eleverna inte skulle riskera oönskade graviditeter i unga år. Andra uttalanden som denna lärare gjorde var: ”Tjejerna skall t.ex. beskriva en kille som de tycker är drömprinsen”. Tänk om det finns någon tjej i klassen som är homosexuell. Hur uppfattar hon då detta? Då har ju hon en drömprinsessa i stället. Eventuellt tänkte läraren inte på vad hon sa till oss, utan har kanske i stället sagt på lektionen: ”Jag har tänkt att ni skall skriva om er drömprins eller drömprinsessa”. I så fall spelar det ju ingen roll ifall man är homo- eller heterosexuell.

Det är med andra ord väldigt viktigt att en lärare är väl förberedd och tänker på vad han eller hon säger. Även Kindeberg (1997) nämner hur viktig läraren är för eleverna. Hon anser att det skall vara ömsesidigt utbyte av tankar mellan lärare och elever. Läraren måste våga tala om hur han/hon känner i samma situationer som eleverna. Det skall även vara samtal mellan elever och vuxna som har en positiv attityd till sexualitet och vana att diskutera med ungdomar. Även vi tycker att dessa samtal är viktiga för både eleverna och läraren.

En av lärarna på projektskolan kommenterade bl.a. ”T.ex. mycket kan vara väldigt svårt för homofober. Killar inte minst”. Detta måste skolsköterskan ha erfarenhet av eftersom, eleverna hade henne i ämnet sex och samlevnad. Det var också henne de vände sig till om de hade några frågor.

Vi kan förstå uttalanden från lärarna angående citat vi har hänvisat till i vårt arbete. Det är inte så lätt att sitta i en intervju och tänka efter exakt vad man skall säga. Vissa saker kanske vi har missförstått eller misstolkat och andra saker har kanske lärarna sagt en sak och menat en annan. Det måste dock vara svårt att gå in på en lektion och komma ihåg och tänka på allt. Alla har ju trots allt sina egna värderingar, både positiva och negativa, men det får inte lov att påverka undervisningen.

6.5 Forskning

Vi har gått tillväga på samma sätt som Bäckman (2003) nämligen genom intervjuer på två olika skolor. Hon undersökte en skola i ett välbärgat område och en i ett ”problemområde”. Vi har däremot jämfört en skola som deltagit i ett projekt om sex och samlevnad och en som inte varit med i detta projekt. Båda våra skolor ligger i likartade områden i Malmö med ungefär lika många elever med utländsk härkomst som svenskar på varje skola. Bäckman har undersökt hur språket, undervisningen och respekten är på de olika skolorna. Även vi har studerat skolorna ur dessa aspekter. Författaren kom fram till att elevernas beteende var olika beroende på var de befann sig. Det förekom mer könsord där inga vuxna befann sig bl.a. i gänget, på fritiden och i korridorerna. Detta resultat kom vi också fram till angående könsord som skällsord.

Vi kan naturligtvis inte jämföra oss i omfång med Kindeberg (1997) och Bäckman (2003), men jämförelse med dessa resultat kan ändå göras. Kindebergs enkätsvar hade stor betydelse för hur lärarna utformade sina lektioner och resultatet av detta blev bl.a. mer medvetna elever. Bäckman var deltagande observatör och fick därmed mer personlig kontakt med eleverna och kunde uppleva lektionerna från deras perspektiv. Hon fick på detta sätt mer reflekterande elever. Vi vet inte om de elever vi intervjuade har blivit mer medvetna och reflekterande, eftersom vi endast har intervjuat dem en gång, väldigt kort. Observationer har vi dock delvis gjort genom att sitta enskilt och intervjuar eleverna. Vi kunde därmed observera kroppsspråket och minspelet och på så sätt få ett mer förtroligt samtal. Vi kan dock inte veta om eleverna och lärarna svarade sanningsenligt på våra frågor. De gav kanske de svar de trodde att vi ville höra.

Vi tror också att vi hade fått ett annat resultat om vi hade fått lov att observera på lektionerna. Då hade vi kunnat se hur samspelet är bland eleverna och mellan eleverna och läraren. Vi hade även kunnat titta på kroppsspråket och minspelet. På så sätt hade man kunnat se om det fanns några spänningar mellan t.ex. killar och tjejer eller mellan någon elev och läraren. Är det en dialog på lektionerna mellan lärare och elever eller är det endast läraren som talar? Får alla lov att säga sitt? Vem eller vilka styr i klassen? Är det tjejerna eller killarna som tar åt sig mest uppmärksamhet? Hur är reaktionerna på t.ex. samtalen om homosexuella? Respekterar eleverna varandras åsikter? Vi tror i alla fall att man vinner mycket vid en observation som man inte ser vid en intervju.

Detta visar att det är viktigt att ha god tid på sig för att kunna få ett bra resultat. På grund av tidsbrist hade vi ingen möjlighet att ha en uppföljning av intervjuerna. Vi fick därmed inte veta om eleverna ändrade åsikt och synpunkter från den ena gången till den andra. Hade vi dessutom även kunnat observera i klasserna under flera tillfällen, kunde vi lärt känna eleverna och kanske fått helt andra svar på våra frågor.

6.6 Slutsatser

Vårt syfte med detta arbete var att jämföra sex- och samlevnadsundervisningen på två skolor i Malmö. Här fick vi fram att undervisningen var mer omfattande och pågick under längre tid på projektskolan. De hade sex- och samlevnadsundervisningen mer övergripande över fler ämnen än på jämförelseskolan. De använde sig även av drama- samarbets- och värderingsövningar på projektskolan. Medan de på jämförelseskolan endast hade ämnet i biologin tio till elva veckor på våren i åttan.

Vi skulle även ta reda på vad detta förde med sig i form av vad eleverna lärt sig, hur klimatet mellan eleverna är, vad som är det viktigaste de lärt sig och förekomsten av könsord på skolan. Resultatet var inte vad vi väntat oss. Eleverna har dock lärt sig ungefär samma saker på båda skolorna. Det de kommer ihåg mest av sin undervisning är sexuellt överförbara könssjukdomar och preventivmedel. Könsord är lika vanligt förekommande på båda skolorna och ingen av eleverna på någon av skolorna ansåg att användandet av dessa var respektlöst. På projektskolan hade killarna dock mer respekt för tjejerna än på jämförelseskolan.

Vi tycker efter våra korta besök att det var mycket lugnare och mer harmoniskt på projektskolan. Klimatet på jämförelseskolan var mycket tuffare och stökigare. Eleverna skulle hela tiden knuffa på varandra och pika varandra. Detta kan eventuellt bero på att denna skola var större med fler elever.

Vi har utfört syftet utefter frågorna i problemformuleringen och på detta sätt hänger dessa samman. Detta tolkar vi som att vi har genomfört arbetet efter våra förutsättningar och det material vi har haft tillgång till.

Vi har även dragit slutsatsen att om informationen i styrdokumentet inte överensstämmer med varandra, kan vi inte begära att lärarna skall kunna genomföra en bra sex- och samlevnadsundervisning. Har vi dessutom inte fått någon utbildning i ämnet på högskolan, speglar det sig i den undervisning vi själv skall hålla i. Därför är det viktigt att man dels ändrar på styrdokumentet, så att de blir mer klara i sina direktiv om hur en sex- och samlevnadsundervisning skall gå till. Dels ser till så att ämnet inte bara ligger på rektorns ansvar. Man bör även lägga in sex och samlevnad på lärarhögskolorna som ett obligatoriskt ämne. Till sist bör man kompetensutveckla den personal som redan finns ute på skolorna, så att de blir uppdaterade.

Sammanfattande slutsatser:

- Ingen skillnad mellan skolorna på användandet av könsord. Väldigt vanligt förekommande på båda.
- Respekten för tjejerna bättre på projektskolan.
- Mer omfattande undervisning i sex och samlevnad under fler år på projektskolan.
- Ämnesövergripande undervisning på projektskolan.
- Eleverna på båda skolorna kom ihåg mest om preventivmedel och sexuellt överförbara sjukdomar.

7 Källförteckning

- Berggren, Leif (2000). *Fritidskulturer*. Lund: Studentlitteratur.
- Bäckman, Maria (2003). *Kön och känsla*. Diss. Etnologiska institutionen, Stockholms universitet, Sverige 2003. Riga: Preses nams.
- Dagrin, G, Bengt (1997). *Stora fula ordboken*. Stockholm: Reflex Media AB.
- Györki, Irene & Sjögren, Peter A, (1991). *Bonniers lexikon 23. Ordbok*. Stockholm: Bonniers
- Jämställdhetsombudsmannen (2000). *JämOs handbok mot könsmobbing i skolan*. Stockholm: Jakobsbergs tryckeri AB.
- Kindeberg, Tina (1997). *Undervisningens möjligheter att förändra elevernas tänkande inom området aids och sex*. Diss. Lund: Studentlitteratur.
- Levau, Linda (2004). *Vi – en metodbok om samlevnad*. Malmö: Ca. Andersson och co.
- Lukkerz, Jack & Pizarro, Alexandra (2004). *Skapa utbildning i ämnet sex och samlevnad*. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://support.mah.se;140/servlet/mah.mvcController?command=show>> 2004-11-07 klockan 19.50.
- Lundgren, Eva & Sörensdotter, Renita (2004). *Ungdomar och genusnormer på skolans arena*. Falun: Sahlanders grafiska.
- Läraryrket (2004:a) *För lite sex på lärarutbildningen? Lärarstudenten nr 5. Information och nyheter för dig som är studerandemedlem i läraryrket*. Solna: Tryckindustri Information.
- Läraryrket (2004:b). *Prata om knullkungen. Lärarnas tidning nr. 10*. Solna: Tryckindustri Information.
- Löf, Camilla (2004). Intervju 2004-08-26. Folkhälsoenheten Malmö stad.
- Miljöpartiet (2004). (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.mp.se/default.asp?mainframe~templates/template_78.asp_Q_avdnr_E_88_number_E> 2004-08-22 klockan 19.50.
- Patel, Runa & Davidsson, Bo (1994). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Radman, Aage (2004). *Intervju*. Föreläsning 2004-09-09. Europaporten Malmö.
- Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- RFSU (2004:a). *Skolans sexualundervisning*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.rfsu.se/templates/template_178.asp_Q_number_E_465_A_category_E_95> 2004-08-22 klockan 18.50.

- RFSU (2004:b). *Tio punkter för en bättre sexualundervisning i skolan*. (Elektronisk)
Tillgänglig: <http://www.rfsu.se/templates/template_162.asp?number=17196&category=149&catnumber> 2004-09-10 klockan 19.30.
- Sandell, Anna (2004). *Forskardag*. Föreläsning 2004-09-06. Europaporten Malmö.
- Sandström, Birgitta, Nilsson, Agneta (2001). *Stora kvalitetsskillnader i samma skola*.
Stockholm: Liber.
- Skolverket (2001). *Kursplaner och betygskriterier i grundskolan 2000*. Västerås: Graphium
Västra Aros.
- Skolverket (2004). *Sex- och samlevnadsundervisningen*. (Elektronisk)
Tillgänglig: <<http://www.skolverket.se/>Kursplan/Sex och samlevnad. 2004-05-17
klockan 19.00.
- Sundbeck, Mats & Camilla, Löf (2001). *Sex- och samlevnadsundervisning på gymnasiet*.
Malmö folkhälsoenheten.
- Trondman, Mats (2004). *Analys*. Föreläsning 2004-10-25. Europaporten Malmö.
- Undervisningsministeriet (2004). (Elektronisk)
Tillgänglig: <http://www.retsinfo.dk/_GETDOCM_/ACCN/B20030057105-REGL
- Ungdomsstyrelsen (2004). (Elektronisk)
Tillgänglig: <<http://www.ungdomsstyrelsen.se/art/0,2072,3852,00>> 2004-11-07
klockan 19.30.
- Utbildningsdepartementet (2001). *Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)*. Stockholm: Lärarförbundet.
- Utbildningsdepartementet (1974). *Sexual- och samlevnadsundervisning*. Stockholm: Liber.
<www.malmo.se>(Elektronisk)
PDF format. Tillgänglig: <<http://www.malmo.se/statistik>>

Enkät

1. A. Hur många av dina jämnåriga tror du har haft "stadigt sällskap"?
 Ingen Några få Ganska många De flesta Alla
- B. Har du själv haft "stadigt sällskap"?
 Aldrig 1 gång 2-3 gånger Flera gånger
2. Till flickorna:
 - A. Hur många av dina jämnåriga tror du har fått mens?
 Ingen Några få Ganska många De flesta Alla
 - B. Har du själv fått mens?
 Vet ej Nej Ja
3. Till pojkarna:
 - A. Hur många av dina jämnåriga tror du har fått pollution?
 Ingen Några få Ganska många De flesta Alla
 - B. Har du själv fått pollution?
 Vet ej Nej Ja
4. A. Hur många av dina jämnåriga tror du brukar onanera?
 Ingen Några få Ganska många De flesta Alla
- B. Brukar du själv onanera?
 Aldrig Ibland Ganska ofta Varje dag
5. A. Hur många av dina jämnåriga tror du har haft "smek-sex"?
 (Kramats och smekt varandras könsorgan)
 Ingen Några få Ganska många De flesta Alla
- B. Har du själv haft "smek-sex"?
 Aldrig 1 gång 2-3 gånger Flera gånger
6. A. Hur många av dina jämnåriga tror du har haft samlag?
 Ingen Några få Ganska många De flesta Alla
- B. Har du själv haft samlag?
 Aldrig 1 gång 2-3 gånger Flera gånger

Bilaga 2

Kursplan för skolår 0-3	Kursplan för skolår 4-7	Kursplan för skolår 8-9
Fakta	Fakta	Fakta
Kroppen	Identitet, könsidentitet	Kvinnokroppen, manskroppen
Våra sinnen	Könsroll, könsmönster	Menstruationscykeln, graviditet, abort
Likheter och skillnader mellan tjejer och killar	Smekningar, kyssar, hångel	Prevention
Fortplantning och graviditet	Onani	Sexuellt överförbara sjukdomar
Olika familje- och samlivsformer (Kärnfamiljen, nya familjeformer t.ex. singelföräldrar och styvföräldrar, familjer med homo- bisexuella föräldrar)	Samlag	Förälskelse, kärlek, lust
	Fysisk pubertet (kroppen, olika mognad, menstruation, hormoner)	Kyssar, smekningar, erogena zoner, att tända sexuellt, orgasm, samlag
	Känslomässig pubertet (frigörelse, humörskiftningar, sexualitet)	Identitet, könsidentitet
		Könsroller, könsrollsmönster
		Sexuella övergrepp, sexuella trakasserier
		Sex i media/pornografi
Moral och etik	Moral och etik	Moral och etik
Rätten att få vara sig själv	Rätten att få vara sig själv	Rätten att få vara sig själv
Rätten att få bestämma över sin egen kropp	Rätten att få bestämma över sin egen kropp	Rätten till min lust och mina gränser utan att skada eller kränka andra

Rätten till en åsikt	Rätten till en åsikt	Skyldigheten att respektera andra människors lust och deras gränser
Det är bra att vi är olika (kön, kultur, hudfärg, religion, familjeform, sexualitet)	Respekt för allas olikheter (kön, kultur, hudfärg, religion, familjeform, sexualitet)	Ansvar för sina handlingar
Andra människors rätt till en annorlunda åsikt	Andra människors rätt till en annan åsikt	Rätten till ett privatliv
Rätten till svar på frågor	Rätten till svar på frågor	Rätten till att uttrycka sina åsikter och skyldighet att respektera andras
Rätten till ett privatliv	Rätten till ett privatliv	Rätten till att fråga och få svar
	Ansvar för sitt eget handlande	Respekt för allas olikheter
		Skyldighet att vara försiktig med sig själv och sin partner vid sexuella möten
Tillvägagångssätt	Tillvägagångssätt	Tillvägagångssätt
Gränssättningsövningar (etablera en ja-/nej-känsla)	Värderingsövningar	Att tala om kärlek och sex ur flera perspektiv (homo-/bi-/hetero)
Samarbetsövningar (åskådliggöra att olikheter är positiva)	Åsiktsträning	Gränssättningsövningar
Åsiktsträning	Gränssättningsövningar	Värderingsövningar/åsiktsträning
Uppmuntra till lek mellan killar och tjejer	Samtal kring bilder, musik, filmer	Faktainhämtning från nätet
	Textanalys	
	Tillitsövningar	
	Samarbetsövningar	

190 ABORTER

Kvinnans ålder	1994	1995	1996	1997	1998	1999
14	3	1	5	4	1	4
15-19	161	145	123	138	147	165
20-24	324	307	328	344	332	340
25-29	313	309	284	347	305	317
30-34	229	240	272	224	260	246
35-39	129	160	189	154	160	151
40-	62	60	63	50	56	59
TOTALT	1 221	1 222	1 264	1 261	1 261	1 282

191 STERILISERINGAR

Ålder	1996		1997		1998		1999	
	Totalt	Därav män	Totalt	Därav män	Totalt	Därav män	Totalt	Därav män
-29	10	2	7	2	3	7	4	3
30-34	33	11	29	10	15	7	16	8
35-39	59	12	32	12	23	13	15	9
40-	58	28	48	35	45	31	46	32
TOTALT ¹	160	53	116	59	86	52	81	52

¹ Nedgången av kvinnliga steriliseringar beror på ändrade medicinska prioriteringar.

192 INFEKTIONSSJUKDOMAR

Sjukdom	Anmälda fall	1960	1970	1980	1990	1998	1999
Salmonelladiarré		17	112	110	343	159	236
Shigelladiarré		1	14	40	36	32	24
Epidemisk hjärnhinneinflammation		2	6	1	1	3	3
Gulsot							
Hepatit A		30	59	46	10	6	10
Hepatit B		-	100	25	6	6	8
Hepatit C		-	-	-	2	-	7
Tuberkulos		74	77	49	35	21	35
Könsjukdomar							
Syfilis		7	16	12	11	2	1
Gonorré		1 085	2 247	703	46	20	30
Klamydia		-	-	-	879	468	571
HIV		-	-	-	30	14	19

193 FOLKTANDVÅRD

Ålder	Antal fullständigt behandlade personer					Andel, % ²
	1995 ¹	1996 ¹	1997 ¹	1998 ¹	1999	
3- 6	9 103	8 759	8 743	8 520	8 394	72
7-16	19 362	19 421	17 747	26 275	21 525	75
17-19	5 087	4 972	3 276	5 308	5 248	67
20-	23 247	21 751	21 944	22 753	33 980	17
SUMMA	56 799	54 903	51 710	62 856	35 167	14
Antal tandläkare						
Folktandvård	96	100	100	103	104	
Privat vård ³	245	242	249	224	163 ⁴	

¹ 1995, 1996, 1997 och 1998 avser åldersgruppen 0-6 år.

² Andel av befolkningen i respektive åldersgrupp.

³ Tandläkare anslutna till Försäkringskassan.

⁴ Fr.o.m. 1999 är vårdgivarföretagen anslutna och i dom kan flera tandläkare vara verksamma.

6. VAD ÄR SEXUELLA TRAKASSERIER?

"Sexuella trakasserier är ord eller handlingar av sexuellt slag som orsakar att den som utsätts känner sig kränkt, rädd eller på annat sätt illa till mods. Kännetecknande för sexuella trakasserier är att de är ovälkomna och oönskade. Det är den som utsätts för orden eller handlingarna som avgör om de accepteras och är välkomna eller om de är kränkande och ovälkomna."

EU-kommissionens handledning för att motverka sexuella trakasserier på arbetsplatserna

"Med sexuella trakasserier avses sådant ovälkommet uppträdande grundat på kön eller ovälkommet uppträdande av sexuell natur som kränker arbetstagarens integritet i arbetet."

6 § andra stycket jämställdhetslagen (1991:433, lydelsen ändrad 1/7-98 genom SFS 1998:208)

"Högskolorna skall vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att någon student utsätts för sådant ovälkommet uppträdande av sexuell natur eller annat ovälkommet uppträdande grundat på kön som kränker en students integritet i högskolestudierna (sexuella trakasserier)."

1 kap 9§ högskoleförordningen (1993:100)

Sexuella trakasserier inryms under begreppet kränkande behandling. Det är en form av mobbning som har könet som utgångspunkt. Som all form av mobbning är det en maktdemonstration. Sexuella trakasserier har definitivt inget med flirt eller kärlek att göra, och